

1. МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

УДК: 08.01.04.330.332(447.82)

Шевчик Б. М.

ЕКОНОМІЧНИЙ ОРІЄНТАЛІЗМ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА КОМПЛЕМЕНТАРНІСТЬ

Анотація. Розглядаються принципи і особливості функціонування мультиінтелектуальних соціокультурних економічних систем. Висунуто гіпотезу про історично-процесуальну, структурну та функціональну відповідність української господарської ментальності мультиінтелектуальній соціально-економічній моделі соціокультурного буття, що визначається як економічний орієнталізм. З'ясовано синергічно-емерджентну природу орієнталістської системи економічного мислення на основі метафізики та онтології.

Ключові слова: економічний орієнталізм, інституціональна комплементарність, соціокультурні флуктуації, мультиінтелектуальні системи, ітерація, «загадка капіталу», ургічна та гонічна ментальність, принципи договірної та іманентної правди

Shevchyk B.

ECONOMIC ORIENTALISM AND INSTITUTIONAL COMPLEMENTARITY.

Summary. Are considered principles and peruliarities of functioning of multi-intellectual socio-cultural economic system. Is proposed a hypothesis about historic-procedural, structural and functional conformity of Ukrainian economic mentality to multi-intellectual socio-cultural economic model of socio-cultural being, which is determined as economic orientalist system of economic mentality on the basis of metaphysics and ontology.

Keywords: economic orientalism, institutional complementarity, socio-cultural fluctuations, multi-intellectual systems, iteration, „capital mystery”, urgic and gonic mentality, principles of contractual and immanent truth

Будь-який розвиток (в тому числі і економічний) тісно пов'язаний із осмисленням пройденого шляху, рефлексією набутого болю і структуризацією досвіду на рівні ментальних моделей у соціокультурному просторі національного буття. Однак, у середовищі надсистеми, яка зумовлює структуру, функції і мету підсистем, через механізми політики «керованого хаосу» програмуються такі патерн-моделі соціально-економічного відтворення, які реалізують мету надсистеми через мережу відповідних аттракторів. Їх можна трактувати як «дію об'єктивних економічних законів», «історичний детермінізм» чи як завгодно, однак «кармічна» обумовленість (в тому числі і «загадка капіталу») полягає саме в

тому, що національні економічні системи, особливо перехідних країн, ніби «невидимою рукою» запрограмовані на відтворення небажаних, а іноді і шкідливих для них патернів, які реалізують не їхню мету, але їхніми ресурсами. Поширене таке прислів'я: «Хотіли як ліпше, а вийшло як завжди». Оце «як завжди» і є патерн, своєрідне прокляття перехідних економік, зокрема України та країн «третього світу» загалом. Саме патерни «відповідальні» за притягування реальності до відповідного атрактора. Для того, щоб позбутися такого типу залежності треба змінити систему мислення, тобто картину світу, яка є ментальною мозаїкою панівної культури, точніше – фази циклу соціокультурної флуктуації. Сьогодні вже мало хто сумнівається, що культурні ресурси поруч з економічними визначають тип економічної системи того чи іншого суспільства (див. рис. 1).

За перманентністю світових фінансово-економічних криз теж стоять відповідні патерни, притягуючі атрактори і зумовлювана типом чуттєвої культури система мислення, що проявляється у вигляді наукових теорій та політико-економічних ідеологій.

Структура даної статті, по-суті, включає два завдання: перше – ідентифікація ідеї (ментальної надмоделі), яка самовідтворюється через фрактальні механізми у просторі і часі світової економіки (в тому числі і через сценарії фінансових криз); друге – окреслити той ментальний простір української національної культури, який може стати місцем «цілепокладання важеля» з метою реальної трансформації економічної системи становлення і розвитку «добробуту для всіх», а не лише «для обраних». Для досягнення поставлених завдань нами використовуватимуться неoinституціональні підходи, історико-системно-синергетичний підхід і метод фрактальної онтології.

Найперше слід з'ясувати співвідношення між економікою і культурою. По-перше, і економіка, і культура є продуктами людської діяльності; по-друге, культура є змістом економічних відносин (наприклад, якщо метою економічної діяльності є егоїстична нажива, то зумовлюючою ментальною моделлю слугує або активно-чуттєвий, або пасивно-чуттєвий, або цинічно-чуттєвий тип культурної ментальності); по-третє, соціокультурна сфера виступає середовищем, у якому протікають економічні процеси і коріниться мета економіки (наприклад, чуттєва та ідеастична соціокультурні флуктуації визначають різну мету, а отже, різні типи економічних систем: самозростання капіталу у першому випадку і становлення людини – в другому). І, нарешті, по-четверте, основне, культура збагачує, зберігає і ретранслює образ світу народу, який, на першій стадії предметнюється через символи у цінностях, на другій стадії предметнюється через норми в інституціях і тим визначає соціально-економічну ефективність у сфері економічних відносин.

Ключовою проблемою життєздатності інституціональної, а отже – економічної системи є інституціональна комплементарність. У сучасній економічній літературі під комплементарністю інституцій розуміють спосіб відтворення цілісності соціально-економічної системи через взаємодію дуальних опозицій на рівні структури (інтеграція) та функції (диференціація) [1]. Інституціональна комплементарність вписується в діалектичну формулу: теза → антитеза → синтез. Отже, для самовідтворення соціально-економічної системи необхідно щонайменше два типи кристалізованих в інституціях ціннісно-ментальних моделей господарської діяльності між якими була б можлива комплементарна взаємодія (синергичний

ефект, емерджентність тощо). Такий стан справ є можливий і бажаний, коли взаємодіють щонайменше дві живі, відкриті, стаціонарні системи, а не, скажімо, за термінологією Л.Гумільова, система з антисистемою. Тому, першим завданням теоретичної діагностики є визначення змісту інформаційного наповнення, а отже, характеру зв'язків взаємодіючих систем.

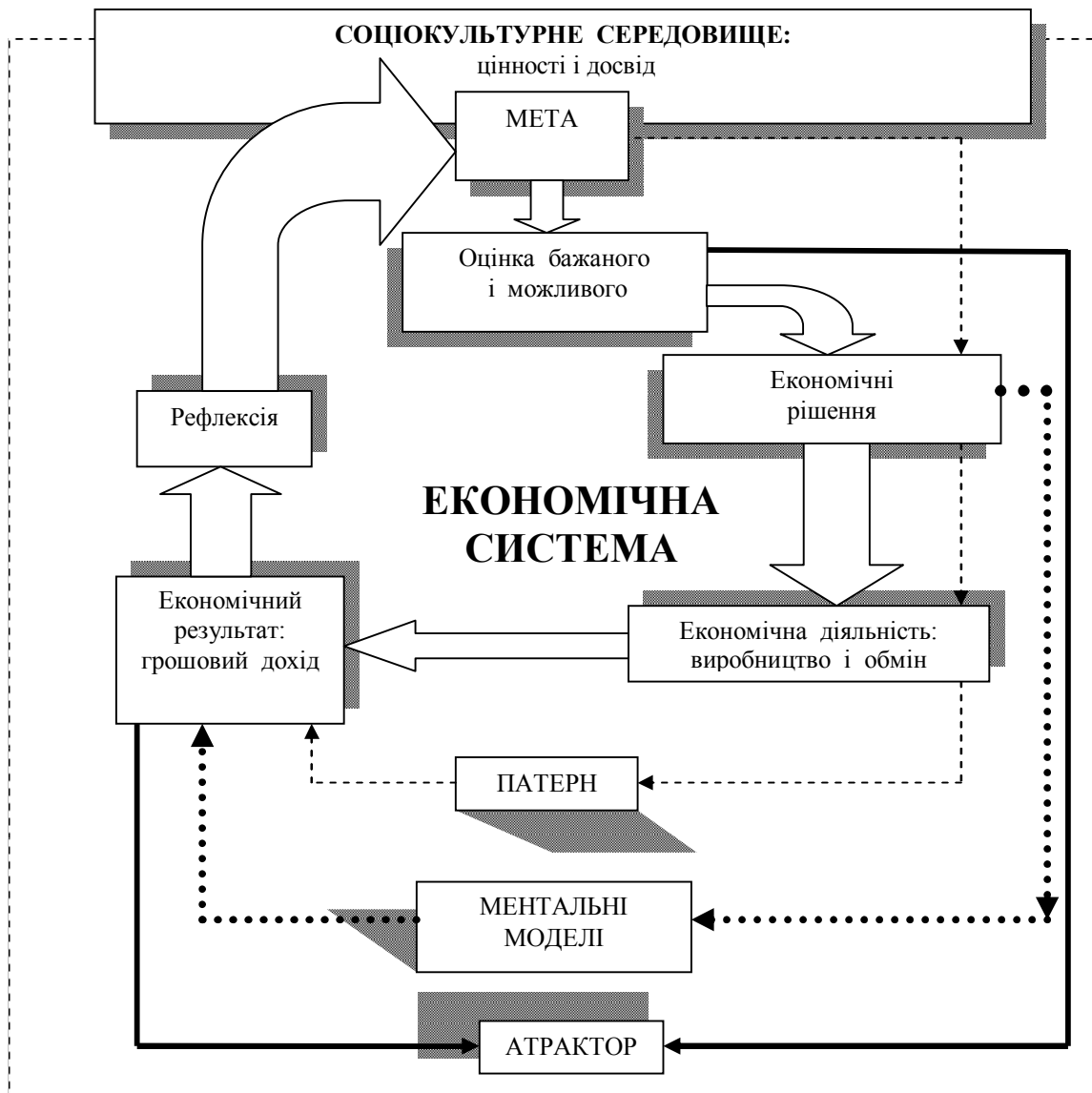

Рис.1. Модель системного мислення в економіці

Виділяють два чистих типи комплементарності інституцій: структурну і функціональну. Структурна ґрунтується на подібності і взаємодоповнюваності інститутів, причому взаємодоповнюваність впливає із діалектичного принципу реалізації «свого» через «інше». Будь-який розвиток є констатація руху і факту

подолання опору середовища. Це не означає знищення, а інтеграцію елементів середовища, що зазнали впливу системи, у свою структуру. Такий процес можливий за однієї умови: якщо і «своє», і «чуже», що піддається впливу, є елементами (дуальними полюсами) однієї цілісності. Розуміння такої цілісності дає системне мислення, тобто мистецтво простої правди складного і суперечливого світу, що передбачає розуміння проблеми з «висоти пташиного польоту» – такої точки системного аналізу, де розв'язуються локальні опозиції, оскільки аналіз системи з позиції надсистеми виявляє мету системи, а отже, на рівні локальної взаємодії уможливорює механізми синтезу (синергичності та емерджентності), тобто виявляє закони еволюції. Наприклад, розвиток політичних подій в Австро-Угорській імперії у другій половині XIX – першій половині XX століть зумовив активізацію господарської діяльності в Західній Україні. Причому господарський розвиток і становлення ринкових інституцій акумулювалося у двох полюсах: приватному підприємстві та кооперації [2]. Між цими полюсами мали місце як ідеологічні суперечки так і економічна конкуренція, проте інституціональна комплементарність проявлялася в тому, що очолювані національно свідомою інтелігенцією та греко-католицьким духовенством українські приватники та кооператори, окрім очікуваного матеріального зиску у вигляді максимально можливого грошового доходу, бачили вищу мету і сенс своєї діяльності – забезпечення матеріальної основи майбутньої Української держави. Саме їхніми зусиллями були створені матеріальні ресурси для безпрецедентної боротьби УПА [3].

Функціональна комплементарність відображає цілісність, зв'язність та послідовність економічних інститутів та зумовлюваної ними практики господарювання. Загалом, функція – це компонент системного мислення, що обумовлює отримані результати, і поруч із структурою, процесом і середовищем виявляє ціле. Постає питання: відносно чого функція обумовлює результати процесуальної цілісності? Відповідь однозначна – відносно середовища, яке містить параметри мети як ідеалу. Тому функція, на інформаційному рівні консервуючи досвід композиції засобів, виявляє діапазон між досягнутим і можливим відносно ідеальної моделі буття – мети надсистеми. Тому, коли мова йде про третій тип – загальну інституціональну комплементарність як сукупність структурної та функціональної комплементарності, ми, як дослідники, констатуємо свою аналітичну позицію із контексту середовища, яке не лише виявляє унікальність умов довкілля, але й, будучи підсистемою вищого порядку, зорієнтовує до універсальної мети як ідеалу. Тому-то людина і є істота, наділена інтуїцією душі про колись втрачений рай, інтелігібельною здатністю прагнення до ідеалу, що становить суть мистецтва, культури та економіки. У цьому полягає ідейний імператив духовної економіки – шахування умов дійсності у напрямі до ідеалу, а образ світу як сукупність моделей ідеального буття плекається культурою. Це дає нам підстави говорити про соціокультурні основи типологізації економічних систем, зокрема про культурні ресурси економіки, втілені в інститутах та інституціях. Соціокультурний контекст дослідження економіки дає одну перевагу – він виявляє особливого типу іманентного порядку причинно-наслідкові зв'язки, причому як біфуркаційно-посилувальні, так і адаптаційно-врівноважувальні петлі зворотних зв'язків, що онтопсихологічно зумовлюють детермінізм патернів прихованих атракторів, допомагаючи знайти чорного kota у темній кімнаті. Тобто, уявлюються латентні інституції, які часто в умовах необдуманості (а іноді свідомості) по-

літики сліпого мімезису під назвою «економічні реформи», визначають прихований, але реальний, а не формально-дискримінарний характер економічних відносин суб'єктів господарювання. Треба сказати, що для такого чину слід мати моральний авторитет і громадянську мужність навіть в умовах демократичного суспільства, тому переважно «нема пророка у своїй вітчизні».

У контексті тріади «атрактор → патерн → дійсність» розгортаються сценарії фінансово-економічних криз. Ці сценарії можна трактувати як ментальні моделі «червоної економіки» [4]. «Червона економіка» – це функціонально-семіотичний тип економічних систем, де роль субстанції відтворення соціально-економічного буття відіграє еліта «банкономіки», а імператив шопінг-споживацтва посилює антропогенний тиск на біосферу – з одного боку; біржові спекуляції і «нестандартні» кредитні послуги стимулюють перерозподіл світового багатства через перманентні фінансово-економічні кризи – з іншого. Це віртуальна економіка-симулякр, де головними дійовими особами, а отже моделями відтворення взірця соціальної адаптації, слугують лихвар і спекулянт – «альфа» і «омега» світу сього.

Російський аналітик Ніколай Старіков [5] висуває думку про свідомо організовані і ретельно впроваджені, керовані і контрольовані процеси фінансово-економічних криз: «Механізм організації фінансової кризи досить простий: нових грошей не давати, а старі борги вимагати, щоб повернули» [5, с.94]. Спосіб розгортання кризи, за Старіковим, не вирізняється оригінальністю, бо і в період Великої депресії, і в наші часи задіюються механізми біфуркаційно-посилювального зворотного зв'язку, що реалізують один патерн і притягуються одним атрактором, повною мірою втілюючи політику «керованого хаосу». Криза починається із надлишкової грошової емісії і нав'язуваної засобами масової інформації привабливої ідеї «життя в кредит». Для «зваблювання» потенційного позичальника понижуються відсотки за кредити і пропонується на ці кредити стати активним біржовим гравцем, адже біржа – найкоротший шлях до багатства. Можемо констатувати, що першим симулякром у нагнітанні біржової «лихоманки» послужив 10% «поріг входження» біржового гравця, а решту 90% покривав брокер шляхом банківського кредиту. Однак, позичальник був зобов'язаний на вимогу брокера протягом 24 годин внести оті 90% вартості акцій. Прогнози експоненціального зростання курсу акцій та ажіотаж «свята життя» на фондовій біржі втягують у віртуальну піраміду все нові і нові жертви, а масовість дає ілюзію безпеки. Про можливий крах ніхто свідомо навіть не заїкався. І так до того моменту, поки ключові гравці так званого, за словами Фернана Броделя [6] «третього поверху» не зажадають повернення кредитів масово і гуртом, ніби за командою. Петлю посилювального зворотного зв'язку у системології порівнюють із сніговою лавиною [7] і паніка на фондовій біржі – найкращий приклад. Одночасна вимога спровоковує нестачу готівки, а отже масову пропозицію обезцінених акцій. Починаються «чорні дні» фондового ринку, колір яких означає не лише драматизм і крах мрій, виплеканих жадобою, а й «затемнену містику», аналогічну до подій у Страсний четвер, описаних у «Майстрі і Маргариті» М. Булгакова, адже, поруч із відкритою інформацією про «безцінь» ціни пропозиції, ніде і ніколи не поширюється інформація про попит, про тих, хто за безцінь скуповує, як писав Поль Верхарн «зношену білизну мрій» біржових невдах. Наслідком стає концентрація власності в руках «обраних», не папірців (симулякрів-деривативів), а матерії – виробничої інфраструктури і людських душ. Людина завжди платить високу ціну за перетворення в етичну цінність своєї тварності, а гідності – в мінову вартість.

Подібні патерни розвитку подій програмуються і в дещо іншій за масштабом, але, загалом, подібній ситуації – кредитуванні урядів національних держав незахідних країн. Субпасіонарне чиновництво розкрадає кредити, поглиблюючи боргову залежність народу – це влаштовує всіх, крім самого народу. Точкою «покладання важеля» з боку міжнародних фінансових інститутів може стати ситуація, коли народ демократичним шляхом вирішить змінити владу олігархів-космополітів із кримінальним минулим на орієнтованих на національні інтереси патріотів-націократів. Для одних (олігархів та корупціонерів) кредит виступає інструментом особистого збагачення, для інших (світових фінансистів) – зняттям збереження влади і контролю над владою.

Однак, для повної безпеки потрібен ще й «контроль над розумом» [8], тобто, нав'язування віртуальних ідеально-образних ментальних моделей на основі симулякрів відтворення, які б унеможливили формування соціального капіталу у постсоціалістичних і «третьох» країнах. З цією проблемою тісно пов'язаний феномен «загадки капіталу» [9]. Перуанський економіст Ернандо де Сото звернув увагу на те, що основна різниця між країнами Заходу та решти світу полягає у здатності чи нездатності акумулювати капітал, перетворюючи майно в активи. У бідних країнах не всі без винятку люди животіють, більшість має майно і заощадження. Наприклад, у Єгипті, пише де Сото, вартість матеріальних цінностей, накопичених незаможними людьми, у 55 разів більша за суму всіх прямих іноземних інвестицій за всю історію країни, враховуючи Суецький канал і Асуанську греблю. А в Гаїті, найбіднішій країні Латинської Америки, сумарна вартість активів бідняків у 150 разів більша за всі іноземні інвестиції, отримані від 1804 року (рік здобуття незалежності). За даними вітчизняних аналітиків, населення України зберігає на руках біля 40 млрд. доларів, що більш ніж у шість разів перевищує обсяги резервів Національного банку. Основна проблема бідних країн – це відсутність процесу, який би репрезентував їхню власність, створюючи капітал. На Заході навчилися репрезентувати на інституціональному рівні невидимий потенціал, приховані у нагромадженнях активи і видобувати капітал там, де інші бачили непотріб. У країнах «третього світу» за останніх сорок років бідняки нагромадили трильйони доларів у вигляді нерухомості, але їх активи потребують формалізованої системи власності, яка видобуватиме з них додаткову вартість. Адже капітал народжується у процесі письмової репрезентації. Власність – це лише концепція. Наприклад, власність – це не сам будинок, а економічне поняття будинку, втілене у юридичному документі-репрезентації. На Заході нерухоме майно можна легко використати як заставу під кредит, вжити як інвестицію тощо. «Геній Заходу, – наголошує де Сото, – проявився у системі, яка давала людям змогу досягнути розумом цінності, яких не бачить око, і маніпулювати речами, яких неможливо торкнутися. ... Суттєве зростання капіталу на Заході протягом останніх двохсот років – це наслідок поступового вдосконалення системи власності, яка дозволила економічним суб'єктам знаходити і видобувати потенціал своїх активів і таким чином породжувати неінфляційні гроші, щоб фінансувати додаткове виробництво» [9, с.64-65]. Основна проблема постсоціалістичних країн – розробити правові інститути та виплекати політичну волю розбудувати систему власності, доступну не лише для «обраних». Інакше, наголошує де Сото, бродівська «скляна стіна третього поверху» перетворить капіталізм у «приватний клуб посвячених і обраних», що викликатиме гнів мільйонів людей до цього «капіталістичного апартеїду».

Чи можливо розв'язати «загадку капіталу» в Україні? З одного боку, такої проблеми в Україні ніби-то і не існує, оскільки Конституція України (Стаття 41) гарантує непорушність права приватної власності і надає право користуватися і розпоряджатися своєю власністю і результатами своєї інтелектуальної і творчої діяльності. Стаття 42 дає право кожному на підприємницьку діяльність і державний захист від монополії. Можна продовжувати, однак... Натомість в Україні реально функціонує замкнута механістична соціально-економічна модель, мета і розвиток якої не закорінені у просторі структури самої системи, бо ті, хто називає себе «елітою» ментально (а переважно і етнічно) чужі українському народові, тобто, вони є суб'єкти-атоми інших систем.

Часто доводиться чути, що українці ментально пасивні і нездатні до активної підприємницької діяльності, тому майже весь бізнес в Україні російськомовний. Цей міф заперечується історією, зокрема досвідом господарської самоорганізації українців Галичини, Буковини і Закарпаття у перед- та міжвоєнний періоди, а також діловою активністю сучасних заробітчан. Репрезентація власності і «розгадка капіталу» гальмуються квазікримінальними реально-латентними інститутами, які, після приходу до влади «донецьких», стали практикою внутрішньої державної політики. Недовіра – основна проблема генерації усіх видів капіталу в Україні, окрім кримінального.

У ході логічного мислення вимальовується наступна схема: «розгадка капіталу» являє собою реалізацію інституціональної комплементарності, а остання, в свою чергу, залежить від соціального потенціалу, опертого на взаємодовіру. Репрезентація власності і соціальний капітал продукують неінфляційні (бо не спекулятивні) гроші, а тому інституційований таким чином бізнес – це найкращий антикризовий проект, гідна «відповідь на виклик», причому історично притаманний українській ментальності. Найбільша проблема – довіра, без якої неможливий соціальний капітал, а отже і все інше. Проблема витворення соціального капіталу (передусім в Україні) має два аспекти: по-перше, українці ніби-то історично не здатні до інтеграції: два українці – три гетьмани; по-друге, будь-який соціальний капітал має етнічну основу. Почнемо з другого: Френсіс Фукуяма [10] заангажовано доводить, апелюючи до класиків політичної економії, що соціальний капітал продукується конкурентними ринками, а довіра ніби-то виникає з егоїзму, який не терпить невизначеності, тому спонукає до негласних домовленостей. Це – теоретично, а практично Фукуяма наводить приклади з життя людей, зокрема, випадок в італійському кварталі Нью-Йорка і т.п. На практиці виходить, що люди завжди гуртуються за національною ознакою, адже перші соціальні системи – це сім'я, рід, етнос і т.д., тобто, в основі соціального капіталу лежить «голос крові». І вже на цій основі вибудовуються вищі рівні ідентичності: соціокультурна, цивілізаційна – християни, мусульмани тощо. Тепер повертаємося до першого пункту: (відразу наголосимо, що наукових досліджень, присвячених принципам структуризації поля ідентичності на основі українського інтровертивного індивідуалізму вкрай обмаль; проблема складна і відкрита, тому авторські гіпотези не лише емпірично інноваційні, а й логіко-експериментальні) тисячоліття української бездержавності зумовлює призадуматися над проблемами природи української ідентичності та їх відображенням у досвіді етнокультурної гематрії (мови символів). Це важливо, тому, що мовою символів через механізм традиції із покоління в покоління буття і свідомості народу

зберігається і відтворюється образ світу, який конститує духовність, поєднуючи ідеал та мету. У символах етнокультури онтологічно заключений Лик національного Бога, який є джерелом імпульсів сили і в якому розв'язуються усі суперечності – субстанція гомеостазу-вічності. Якщо інтелектуальні еліти (в тому числі і економісти) інших народів про це мовчать, то лише тому, що ці народи, наприклад, євреї, поляки чи росіяни, розв'язали для себе проблему соціокультурної, національної та духовної ідентичності, що дозволяє їм витворювати соціальний капітал. Найтипівіший приклад – євреї – назагал найзаможніші люди планети практично у кожній країні світу, рівень взаємодовіри яких вже обріс легендами.

Для української ментальності (під ментальністю ми розуміємо духовне зусилля, а не просто хід думки) властиво: індивідуалізм, працелюбність і витривалість у праці, терплячість і потяг до порядку, довірливість і неагресивність, схильність до торгівлі і посередництва, орієнтація на матеріальну вигоду, традиціоналізм і чуттєвість, економічна автаркія, гостинність і хизування статками, не любить «жити в кредит», славна історія але постійне невдоволення владою, неконфліктність і партнерство, зайва довіра до чужинця, консерватизм, винахідливість, толерантність і демократизм, легка здобич для замаскованого ворога [11]. Український індивідуалізм, на відміну від американського, чи, навіть західно-європейського, не активний і не предметний, а сенсуалістично споглядальний, інтровертивний. Він зорієнтований не на боротьбу за інтереси і перемогу, а на розмежування інтересів та самоізоляцію. Відсутність інтенціональної складової (*intendo* – спрямованість на об'єкт) в українському індивідуалізмі ускладнює візію спільної мети, бо кожен живе світом своєї «хати з краю» як власної мети – звідси катастрофічна нестача ресурсів ідентичності, а отже – соціального капіталу. Про цю національну властивість наших предків писали ще ранньосередньовічні візантійські хроністи, зокрема імператор Маврикій та Прокопій Кесарійський стверджували про антів, яких М.Грушевський та ряд сучасних вітчизняних академічних вчених (Петро Толочко, Леонід Залізняка та інші) вважають прямими предками сучасних українців, що «... слов'яни не люблять коритися деспотам ... кожне село існує як окрема республіка, всіх треба переко-нувати, бо нікого не можна примусити» [12,с.209]. У сучасній економічній онтопсихології (Антоніо Менегетті, Олена Донченко та інші) на основі фрактальної матриці світосприйняття виділяють чотири види ментальності:

1. Усупільнена державна людина (людина системи), яка почувається комфортно лише за умов сильної держави з жорстким порядком;

2. Конкуруюча, економічна, автономна людина, для якої існує тільки два авторитети – вона сама і гроші як єдина умова її самодостатності;

3. Людина «перехідна», відчужена від держави і від себе, яка втратила стабілізуючий трансперсональний базис духовності, цілісності та моральності;

4. Самоактуалізована людина в патерналістському та соборному соціумі, для якої цінності суспільства і власні цінності однаково близькі і важливі [13,с.44].

Звернемо увагу на види «3» і «4». Третій вид – це реальний стан українського суспільства, перед яким стоїть завдання видобути культурні ресурси для осягнення стану «4». Але і четвертий вид є засіб вищої мети, і не треба «лякатися» слова «патерналізм» – мова йде не про етатизм, а про консолідуючий образ-символ ітеративного процесу-функції, де мета – розвиток людини у напря-

мі до національного образу світу як ідеалу. Вибірковість українського світобачення полягає в тому, що наша ментальність сприймає лише те, що має суб'єктивно-особистісний сенс. Тому, Олена Донченко формулює проблему, яку «недогледіли» В. Липинський, М. Драгоманов, М. Костомаров, А. Ярема та ін., – «... чи є можливим досягнення взаєморозуміння між людьми, формою комунікації яких є мистецтво, а фаховою системою – чуттєві образи? Яким має бути механізм їх спілкування? Адже мистецький образ, смак, емоція є чимось, із приводу чого не сперечаються. Тоді чи можливий діалог між двома психопитами, кожен з яких має свій міф і своє естетичне бачення цього міфу?» [13, с. 252]. Це надскладне питання і становить наріжний камінь нашої ідентичності, а в умовах економіки – становлення соціального капіталу, інституціональної комплементарності, продуктивних сил і т.д. Тут є одна особливість: вид «4» – «самоактуалізована людина» виступає суб'єктом особливого типу соціокультурних економічних систем, які визначаються як мультиінтелектуальні. За визначенням Джамшида [14] – це такі соціокультурні системи, які функціонують як добровільний союз цілеспрямованих суб'єктів, які самостійно визначають чого прагнути і які ресурси застосовувати для здійснення бажаного. Формою зв'язку є інформація, яка дає розуміння наслідків вибору і тому породжує високий рівень конфліктності через розбіжності у поглядах щодо засобів і мети. Ця конфліктність («природа звіра» [14]) у мультиінтелектуальних соціокультурних економічних системах долається через механізм ітерації (повторного вищого ступеня інтеграції, що є наслідком нового стану свідомості – візії вищої мети). Тепер пригадаємо, що писали про слов'ян середньовічні хроністи – вони об'єднуються лише тоді, коли «всіх переконано і нікого не присилувано». Такий рівень інтеграції (ітерації), за Джамшидом [14] забезпечує культура, яка, несучи спільний образ світу, спонукає до колективного прийняття рішень, часто без дискусії. Це і є той особливий вид безгетатичного патерналізму, що реалізує ідентичність самодостатніх людей, синергізм та емерджентність мультиінтелектуальних систем. Мультиінтелектуальні моделі соціокультурних економічних систем відрізняються від механістичних та біологічних моделей тим, що в них мета індивіда та мета системи співпадають. Можемо зробити висновок, що ми, українці, з часів Трипілля є носіями особливого типу ментальності, яка є енерго-інформаційною основою мультиінтелектуальних соціокультурних економічних систем. Що і як може об'єднувати таких людей?

За способом світосприйняття люди поділяються на дві категорії: носії «ургічної» та носії «гонічної» ментальностей. Ургічна ментальність передбачає сприйняття світу як «зробленого», створеного Деміургом чи самоорганізовану матерію, наприклад зліплений Богом з глини Адам, чи, за шумерським міфом, зліплені анунаками перші люди, або люди, посталі з каміння Девкаліона та Пірри в античному міфі. Елементи «зробленого» світу можна поєднувати і роз'єднувати, множити і ділити, привласнювати і відчужувати, споживати і знищувати. Ділити, привласнювати і використовувати предмети ургічного світу можна згідно із «принципом договірної правди» [15]. Гонічна ментальність впливає із факту обґрунтування буття світу і людей не як «зроблених», а як «народжених» Богом. Наприклад, у «Велесовій Книзі» сказано: «І Дажбог нас породив ... і були ми кравенці, скіфи, анти, руси, бурси і сурожці» (Дошка 7e). Наші пращури називали себе «Дажбожими онуками», нащадками Бога. Гонічний принцип влас-

тивий і християнському світогляду, хоча тут не Бог народжує людей, а людина народжує Бога як людину. Гонічна ментальність ґрунтується на принципі «іманентної правди»: якщо людина є живим втіленням метафізичного принципу буття, прямим продовженням Бога (образом і подобою), то вона сповідує поклонання «звершити творіння», своєю працею забезпечити безперервність відтворення життя (біосфери) і власного духовного становлення життя як творчості (ноосфери), йдучи «стежиною Прави» та «уЯВнюючи» дійсність із хаосу Нави, котра «НАВколо» – непізнана дійсність, те, що підлягає творчому преображенню через працю. Це типово хліборобський тип ментальності із відкритою та високою онтологічною свідомістю, недоліком якої може бути вже згадувана зацикленість на мікропроцесуальність та інтровертивність. Гонічна ментальність ґрунтується на фрактальній свідомості суб'єкта-фрактала і субстанції. Дифузійований волонтаризм пасіонаризується, на думку Джамшида [14], інформаційною визначеністю спільної мети, де ітеративність досягається культурною ідентичністю. Чуттєві образи стають культурними ресурсами ітерації та мультиінтелектуальної цілісності у тому випадку, коли, через творчість «монадних» [16] чи «прометейських» [17] особистостей синхронізуються індивідуальні очікування із метою системи (наприклад для України: на інтелектуальному рівні у творчості Григорія Сковороди, на чуттєвому – в поезії Тараса Шевченка, на духовному – у «Слові про Закон і Благодать» митрополита Іларіона).

В економічній теорії ургічна ментальність представлена у працях британських класиків, утилітаристів, меркантилістів, марксистів, маржиналістів, кейнсіанців, неокласиків та неоконсерваторів. Гонічна ментальність скромніша в силу домінування чуттєвого типу культури і представлена: історичною школою, фізичною економією, еволюційною економічною теорією, економічною онтопсихологією, економічною системологією та метрологією, а також парадигмою «синьої економіки».

Спосіб системного мислення, що має в своїй основі гонічне світовідчуття і ґрунтується на принципі іманентної правди, а також слугує інформаційно-енергетичним матеріалом утворення зв'язків мультиінтелектуальної структури, функцій і процесів соціокультурних економічних систем визначається нами як економічний орієнталізм. Розгорнута схема системи мислення економічного орієнталізму подана на рис.2. Інституціональна комплементарність передбачає не лише сумісність світоглядів, а й їх синтез, тобто творення цілого шляхом поєднання непоєднуваного, що є частковим відтворенням і поступовим наближенням до образної моделі ідеального буття через систематизовану творчість. Економічний орієнталізм та структурована на його основі інституціональна комплементарність на повну силу проявлять свій потенціал в період становлення ідеаційних циклів культури із пріоритетом інформаційно-духовного виробництва інноваційних вартостей, зорієнтованих на процеси відтворення життя (розвиток біосфери – «зелена», «синя» і «голуба» економіка), а також на творчу самореалізацію духовного потенціалу самої людини (розвиток ноосфери) у позбавленому антагонізмів світі постіндустріальної цивілізації.

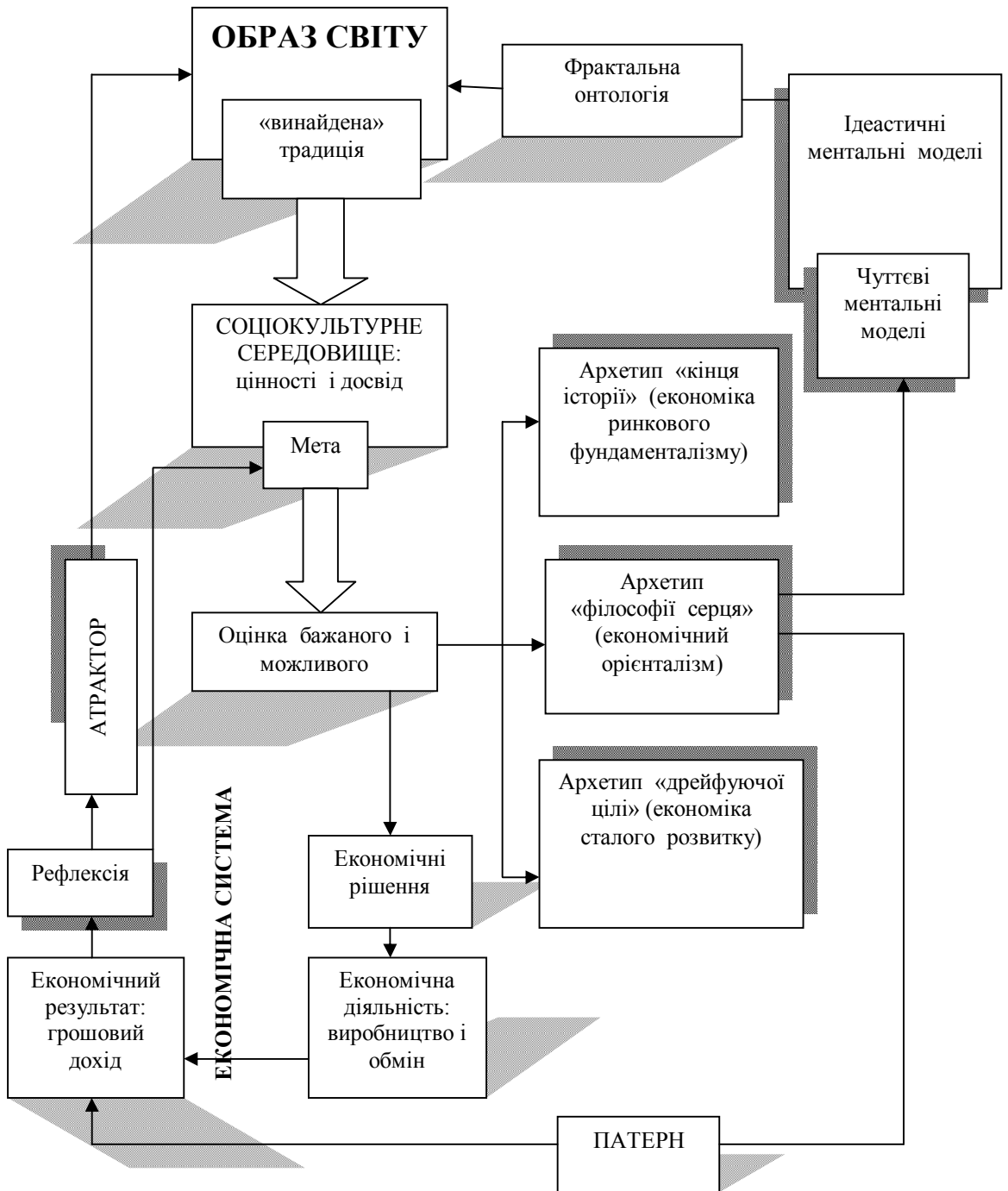

Рис. 2. Орієнталістська система економічного мислення

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічні системи: Монографія. Т.3. / За ред. Г. І. Башнянина. – Львів: Ліга-Прес, 2012. – С.36-86.
2. Вербова О. С. Національний господарський рух на західноукраїнських землях впродовж 1848-1944 років: Монографія / Оксана Степанівна Вербова. – Львів: ПАІС, 2009 – 368с.
3. Панченко В. Економічна стратегія ОУН 1920-1950-ті рр.: розробка та реалізація / Володимир Панченко. – Київ, 2011. – 80с.
4. Паулі Г. Синя економіка: 10 років, 100 інновацій, 100 мільйонів робочих місць. Доповідь Римському клубу / Гюнтер Паулі. – Risk Reduction Foundation, 2012. – 320с.
5. Старіков Н. Криза: Як це робиться / Ніколай Старіков – К.: «Саммит-Книга», 2010. – 312с.
6. Бродель Ф. Матеральна цивілізація, економіка і капіталізм, XV – XVIII ст. У 3-х т. Том 2. Ігри обміну / Фернан Бродель. – К.: Основи, 1997. – 585с.
7. О'Коннор Дж. Искусство системного мышления: Необходимые знания о системах и творческом подходе к решению проблем / Джозеф О'Коннор и Иан Макдермотт. – М.: Альпина Паблшер, 2012. – 254с.
8. Почепцов Г. Г. Контроль над разумом / Георгій Почепцов. – К.: Видавничий дім «Коево-Могилянська академія», 2012. – 350с.
9. Де Сото Е. Загадка капіталу. Чому капіталізм перемагає лише на Заході і ніде більше / Е. де Сото. – К.: Ніка-Центр, 2009. – 232с.
10. Фукуяма Ф. Великий крах. Людська природа і відновлення соціального порядку / Френсис Фукуяма. – Львів: Кальварія, 2005. – 380с.
11. Московченко В. М., Поправко А. В. Карма України: астрологічний і езотеричний аналіз історії України: науковий нарис. – 1-е вид / Валерій Московченко, Андрій Поправко. – К.: Видавництво «Просвіта», 1997. – 306с.
12. Кирій В., Сікора Л. Етногенеза арійських та доіндоєвропейських народів: історико-етнологічне дослідження / Віктор Кирій, Любомир Сікора. – Львів: ЛА «Піраміда», 2012. – 842с.
13. Донченко О., Романенко Ю. Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психологічного повсякдення): Монографія / Олена Донченко, Юрій Романенко. – К.: Либідь, 2001. – 334с.
14. Гараедаги, Дж. Системное мышление: Как управлять хаосом и сложными процессами: Платформа для моделирования архитектуры бизнеса / Джамшид Гараедаги. – Минск: Гревцов Букс, 2010. – 480с.
15. Чумаченко В.А. Політ нічного метелика: Характерницьке мистецтво в Україні / Василь Чумаченко. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 209. – 234с.
16. Кримський С. Ранкові роздуми. 3б. ст. / Сергій Кримський. – К.: Майстерня Білецьких, 2009. – 120с.
17. Менегетти А. Система и личность / Антонио Менегетти. – М.: ННБФ «Онтопсихология», 2007. – 352с.